

במדבר לה

(ט) וַיְדַבֵּר יְקֹנֶק אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (י) דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמְרַתְּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן אֶרְצָה כְּנָעַן: (יא) וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרִי מְקַלְט תְּהִינָה לָכֶם וְנָס שָׁמָּה רֹצֵחַ מִכָּה נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה: (יב) וְהָיוּ לָכֶם הָעָרִים לְמְקַלְט מְגָאֵל וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפָּט: (יג) וְהָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ שֵׁשׁ עָרֵי מְקַלְט תְּהִינָה לָכֶם: (יד) אֶת שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֶת שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן עָרֵי מְקַלְט תְּהִינָה: (טו) לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָגֵר וְלַתּוֹשֵׁב בְּתוֹכְכֶם תְּהִינָה שֵׁשׁ הָעָרִים הָאֵלֶּה לְמְקַלְט לְנוֹס שָׁמָּה כָּל מִכָּה נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה: (טז) וְאִם בְּכָלִי בְרָזַל הִכְהוּ וַיָּמָת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוֹמָת הָרֹצֵחַ: (יז) וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ הִכְהוּ וַיָּמָת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוֹמָת הָרֹצֵחַ: (יח) אוֹ בְּכָלִי עֵץ יָד אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ הִכְהוּ וַיָּמָת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוֹמָת הָרֹצֵחַ: (יט) גֹּאֵל הַדָּם הוּא יָמִית אֶת הָרֹצֵחַ בְּפָגְעוֹ בּוֹ הוּא יָמִיתוֹ: (כ) וְאִם בְּשִׁנְאָה יִהְדָּפוּ אוֹ הִשְׁלִיךְ עָלָיו בְּצִדָּהּ וַיָּמָת: (כא) אוֹ בְּאֵיבָה הִכְהוּ בִּידוֹ וַיָּמָת מוֹת יוֹמָת הַמִּכָּה רֹצֵחַ הוּא גֹאֵל הַדָּם יָמִית אֶת הָרֹצֵחַ בְּפָגְעוֹ בּוֹ: (כב) וְאִם בְּפִתְעָ בְּלֹא אֵיבָה הִדְפוּ אוֹ הִשְׁלִיךְ עָלָיו כָּל כְּלִי בְּלֹא צִדָּהּ: (כג) אוֹ בְּכָל אֶבֶן אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוּת וַיַּפֵּל עָלָיו וַיָּמָת וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מִבְּקֶשׁ רָעָתוֹ: (כד) וְשִׁפְטוֹ הָעֵדָה בֵּין הַמִּכָּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה: (כה) וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהִשִּׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מְקַלְטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה וַיֵּשֶׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מִשַּׁח אֹתוֹ בְּשִׁמֹן הַקֹּדֶשׁ: (כו) וְאִם יָצָא הָרֹצֵחַ אֶת גִּבּוֹל עִיר מְקַלְטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה וַיָּשֶׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מִשַּׁח אֹתוֹ גֹּאֵל הַדָּם מִחוּץ לְגִבּוֹל עִיר מְקַלְטוֹ וְרֹצֵחַ גֹּאֵל הַדָּם אֶת הָרֹצֵחַ אִין לוֹ דָם: (כז) כִּי בְעִיר מְקַלְטוֹ יֵשֶׁב עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ: (כח) וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקֹּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מוֹשְׁבֵי תֵיכֶם: (ל) כָּל מִכָּה נֶפֶשׁ לְפִי עֲדִים יִרְצַח אֶת הָרֹצֵחַ וְעַד אֲחָד לֹא יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ לְמוֹת: (לא) וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לְמוֹת כִּי מוֹת יוֹמָת: (לב) וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנוֹס אֶל עִיר מְקַלְטוֹ לְשׁוּב לְשִׁבְתָּ בְּאֶרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן: (לג) וְלֹא תַחְנִיפוּ אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי הַדָּם הוּא יַחְנִיף אֶת הָאֶרֶץ וְלֹאֲרָץ לֹא יִכְפֹּר לְדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדָם שִׁפְכוּ: (לד) וְלֹא תִטְמָא אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי יְקֹנֶק שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ

דברים יט

(א) כִּי יִכְרִית יְקֹנֶק אֶלְהֵיךְ אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְקֹנֶק אֶלְהֵיךְ נָתַן לְךָ אֶת אֶרְצָם וּיְרֻשָׁתָם וַיִּשְׁבְּתָּ בְעָרֵיהֶם וּבְבִתְיֵיהֶם: (ב) שְׁלוֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לְךָ בְּתוֹךְ אֶרְצָךְ אֲשֶׁר יְקֹנֶק אֶלְהֵיךְ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ: (ג) תִּכְוִן לְךָ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלְשֶׁת אֶת גְּבוּל אֶרְצָךְ אֲשֶׁר יִנְחִילְךָ יְקֹנֶק אֶלְהֵיךְ וְהָיָה לְנוֹס שָׁמָּה כָּל רֹצֵחַ: (ד) וְזֶה דְבַר הָרֹצֵחַ אֲשֶׁר נָנוֹס שָׁמָּה וְחָי אֲשֶׁר יָכַח אֶת רַעְהוֹ בְּבָלִי דַעַת וְהוּא לֹא שֵׂנְאָ לּוֹ מִתְּמַל שְׁלֹשִׁים: (ה) וְאֲשֶׁר יָבֵא אֶת רַעְהוֹ בְּעֵר לַחֲטָב עֲצִים וְנִדְחָה יָדוֹ בְּגִרְזֹן לְכֹרֶת הָעֵץ וְנִשַּׁל הַבְּרָזֶל מִן הָעֵץ וּמָצָא אֶת רַעְהוֹ וַיָּמָת הוּא נָנוֹס אֶל אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְחָי: (ו) פֶּן יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי יָחַס לְבַבּוֹ וְהִשִּׁיגוֹ כִּי יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהָכֵהוּ נֶפֶשׁ וְלוֹ אִין מִשְׁפָּט מוֹת כִּי לֹא שֵׂנְאָ לּוֹ מִתְּמַל שְׁלֹשִׁים: (ז) עַל כֵּן אֲנִכִּי מְצוֹן לֹאֲמַר שְׁלֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לְךָ: (ח) וְאִם יִרְחִיב יְקֹנֶק אֶלְהֵיךְ אֶת גְּבֻלְךָ כְּאֲשֶׁר נִשְׁפַּע לְאַבְתֵּיךְ וְנָתַן לְךָ אֶת כָּל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר דָּבַר לָתֵת לְאַבְתֵּיךְ: (ט) כִּי תִשְׁמֹר אֶת כָּל הַמְצָנָה הַזֹּאת לְעֵשְׂתָהּ אֲשֶׁר אֲנִכִּי מְצוֹן הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת יְקֹנֶק אֶלְהֵיךְ וְלִלְכַת בְּדַרְכָּיו כָּל הַיָּמִים וַיִּסְפָּת לְךָ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשְּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה: (י) וְלֹא יִשְׁפֹךְ דָּם נְקִי בְּקֶרֶב אֶרְצָךְ אֲשֶׁר יְקֹנֶק אֶלְהֵיךְ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים: (יא) וְכִי יְהִיָּה אִישׁ שֵׂנְאָ לְרַעְהוֹ וְאַרְבַּ לּוֹ וְקָם עָלָיו וְהָכֵהוּ נֶפֶשׁ וַיָּמָת וְנָס אֶל אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּה: (יב) וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וַיָּמָת: (יג) לֹא תַחֲוֹס עֵינֶיךָ עָלָיו וּבְעֵרָתָ דָם הִנְקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לְךָ: ס

Emmanuel Levinas (1906-1995, France), "Cities of Refuge", Beyond the Verse
[both refuge & exile for subjectively innocent & objectively guilty]

Is our responsibility limited by negligence and lack of care? Are we conscious enough, awake enough ...? (p.38).

Do these murders, committed without the murderers' volition, occur in other ways than by the axe-head leaving the handle and coming to strike the passer-by? In Western society – free and civilized, but without social equality...- is it absurd to wonder whether advantages available to the rich in relation to the poor – and everyone is rich in relation to someone in the West – whether these advantages, one thing leading to another, are not the cause, somewhere, of someone's agony? ... Does the avenger 'with heated heart' lurk around us, in the form of people's anger ...? The cities in which we live and [their] protection ...against so many heated forces; is not such protection, in fact, the protection of a half-innocence or a half-guilt ... - does not all this make our cities cities of refuge or cities of exile? (p.40)

תלמוד בבלי מכות י:א

גופא: ערים הללו, אין עושין אותן לא טירין קטנים ולא כרכין גדולים אלא עיירות בינוניות; ואין מושיבין אותן אלא במקום מים, ואם אין שם מים - מביאין להם מים; ואין מושיבין אותן אלא במקום שווקים; ואין מושיבין אותן אלא במקום אוכלוסין, נתמעטו אוכלוסייהו - מוסיפין עליהן, נתמעטו דיוריהו - מביאין להם כהנים לויים וישראלים; ואין מוכרין בהן לא כלי זיין ולא כלי מצודה, דברי רבי נחמיה, וחכמים מתירין; ושון [ז"א מסכימים] שאין פורסין בתוכן מצודות, ואין מפשילין לתוכן חבלים, כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם.

א"ר יצחק: מאי קרא? +דברים ד' + "ונס אל אחת מן הערים האלו וחי", עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא [עשה לו כל מה שצריך לחיות].

תנא: תלמיד שגלה - מגלין רבו עמו, שנאמר: ["ונס אל אחת מן הערים האלו וחי", עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא [עשה לו כל מה שצריך לחיות]. אמר ר' זעירא: מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון.

א"ר יוחנן: הרב שגלה - מגלין ישיבתו עמו.

איני [היתכן]? והא א"ר יוחנן: מנין לדברי תורה שהן קולטין? שנאמר: +דברים ד' + את בצר במדבר וגו', [וכתיב בתריה:] +דברים ד' + וזאת התורה! לא קשיא: הא בעידנא [זמן] דעסיק בה, הא בעידנא [זמן] דלא עסיק בה. ואי בעית אימא [לחילופין]: מאי קולטין? ממלאך המות. כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגריס בבי רב, ולא הוה קא יכול שליחא [דמלאכא דמותא] למיקרב לגביה, דלא הוה שתיק פומיה מגירסא; סליק ויתיב אארזא דבי רב, פקע ארזא ושתיק, ויכיל ליה.

The spirituality of true study of the Torah excludes oversight and absent-mindedness.... The Torah is justice, a complete justice which goes beyond the ambiguous situations of cities of refuge.... Jerusalem will be defined by this Torah, a city of extreme consciousness. (p.46)

א"ר תנחום בר חנילאי: מפני מה זכה ראובן לימנות בהצלה תחלה? מפני שהוא פתח בהצלה תחלה, שנאמר: +בראשית ל"ז + וישמע ראובן ויצילהו מידם.

The ancient status of the city of refuge – the ambiguity of a crime which is not a crime, punished by a punishment which is not a punishment – is related to the ambiguity of human fraternity which is the source of hatred and pity. (p.46).

דרש רבי שמלאי, מאי דכתיב: +דברים ד' + אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה [שמש]? אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: הזרח שמש לרוצחים. איכא דאמרי, א"ל: הזרחת שמש לרוצחים.

דרש רבי סימאי, מאי דכתיב: +קהלת ה' + אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה?

- אוהב כסף לא ישבע כסף - זה משה רבינו, שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען, ואמר: מצוה שבאה לידי אקיימנה;
- ומי אוהב בהמון לא תבואה - למי נאה ללמד בהמון? מי שכל תבואה שלו. והיינו דא"ר אלעזר, מאי דכתיב: +תהלים ק"ו + מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו? למי נאה (ללמד) [למלל] גבורות ה'? מי שיכול להשמיע כל תהלתו. ורבנן, ואיתימא רבה בר מרי אמר: מי אוהב בהמון לו תבואה, כל האוהב (ללמד) בהמון - לו תבואה. יהבו ביה רבנן עינייהו ברבא בריה דרבה. (סימן: אשי ללמוד רבינא ללמד) רב אשי אמר: כל האוהב ללמוד בהמון - לו תבואה. והיינו דא"ר יוסי ברי חנינא, מאי דכתיב: +ירמיהו נ"ז + חרב אל הבדים ונאלו? חרב על צוארי שונאיהם של ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד; ולא עוד, אלא שמטפשינן, כתיב הכא: ונאלו, וכתיב התם: +במדבר י"ב + אשר נואלנו, ולא עוד, אלא שחוטאין, שנאמר: ואשר חטאנו. ואיבעית אימא, מהכא: +ישעיהו י"ט + נואלו שרי צוען. רבינא אמר: כל האוהב ללמוד בהמון - לו תבואה. והיינו דאמר רבי: הרבה תורה למדתי מרבתי, ומחברי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולן.

א"ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב: +תהלים קכ"ב + עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים? מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה? שערי ירושלים [איפה] שהיו עוסקים בתורה.

In Jerusalem, the city of authentic Torah, there is a more conscious consciousness... There is the great awakening. We have a footing... We no longer risk committing the murders which give rise to the avenger of blood. (p.50)

וא"ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב: +תהלים קכ"ב + שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך? אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, שמעתי בני אדם שהיו אומרים 'מתי ימות זקן זה ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה לרגלי, ושמחתי; אמר לו הקדוש ברוך הוא: +תהלים פ"ד + כי טוב יום בחצריך מאלף, טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני, מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח.

תלמוד בבלי תענית ה:א אמר רבי יוחנן: אמר הקדוש ברוך הוא לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה. ומי איכא ירושלים למעלה? - אין, דכתיב +תהלים קכ"ב + ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו.